

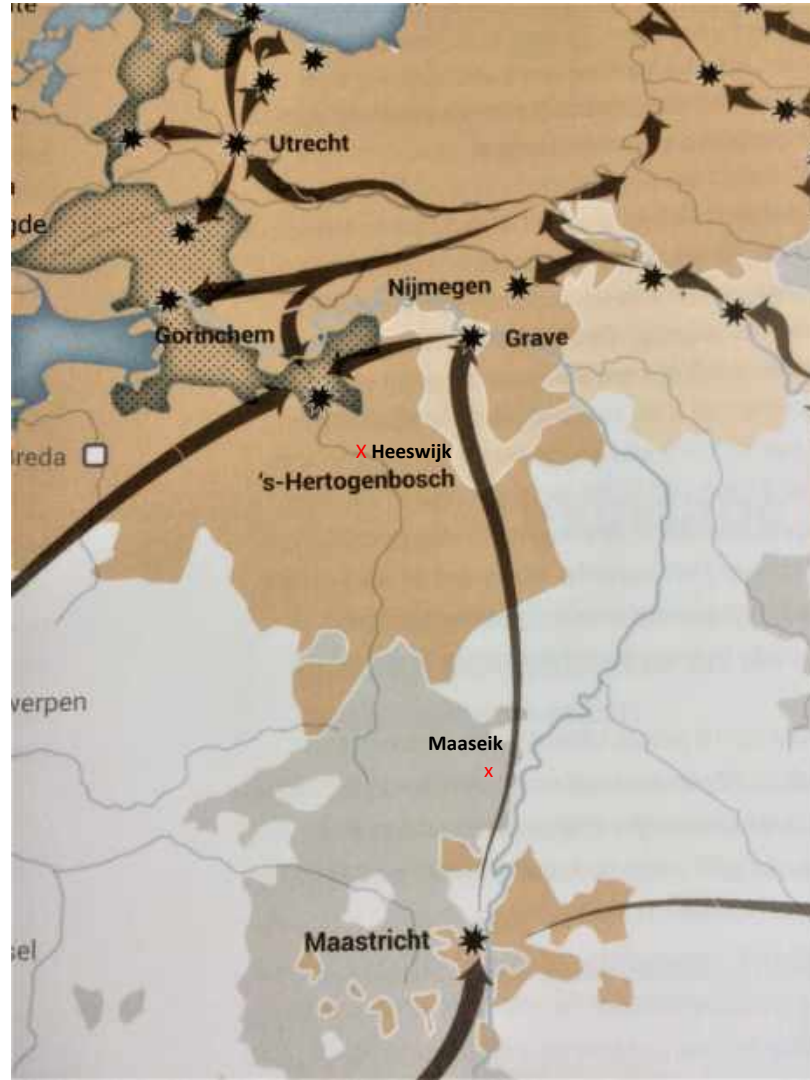
NOORDOOST-BRABANT 1672-1676

“...in dese quade conjuncture van tijde....”

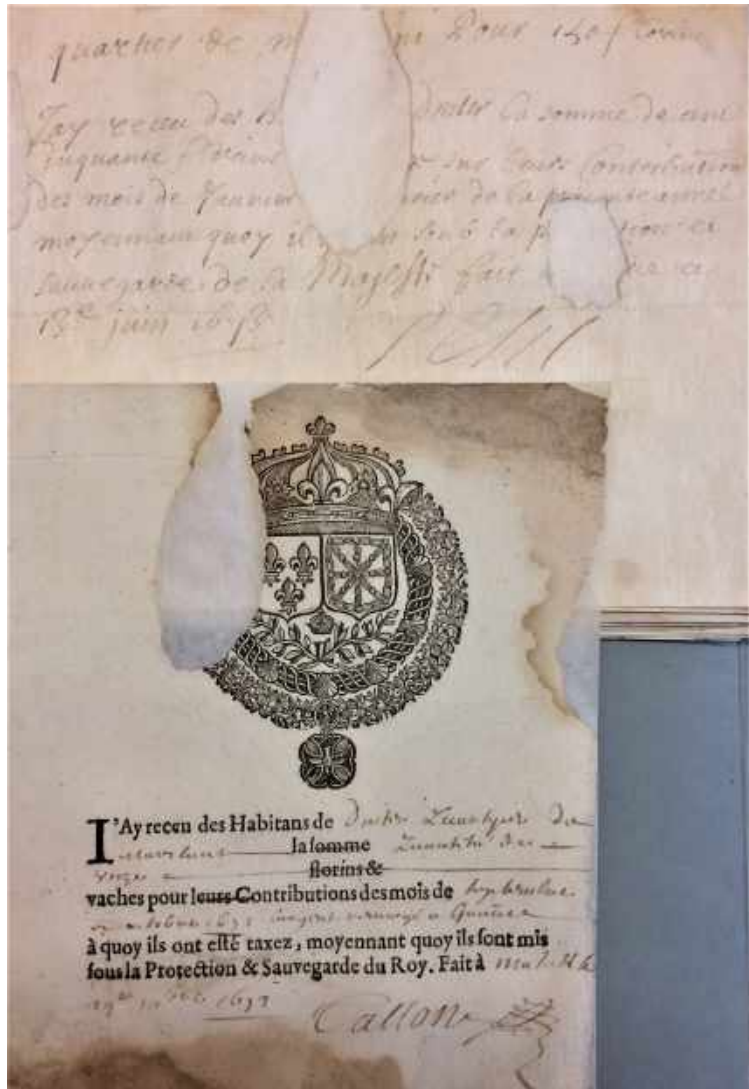
Henk Buijks voor ZWL
december 2020

Zomer 1672: De Fransen krijgen Den Bosch niet in handen, maar Fort Crèvecoeur en de stad Grave wel. Inundaties tot 1679!

De Franse legertop, inclusief koning Lodewijk XIV, logeert in Kasteel Heeswijk; officieren en manschappen in Grave en elders in de regio (o.a. Ravenstein). Begin van de “Franse contributies”.

Het dorp Dinther moet de Fransen 150 gulden per 2 maanden betalen, plus wisselende aantallen runderen en paarden. In ruil daarvoor krijgen de Dinthernaren deels voorgedrukte ontvangstbewijzen in het Frans. Ook Berlicum moet de Fransen betalen: in geld en in natura. De “contributies” worden afgeleverd in Grave en in Maaseik. Berlicum—Grave vv kan in 1 dag, maar naar Maaseik duurt langer....

Wageningen van de Bingen

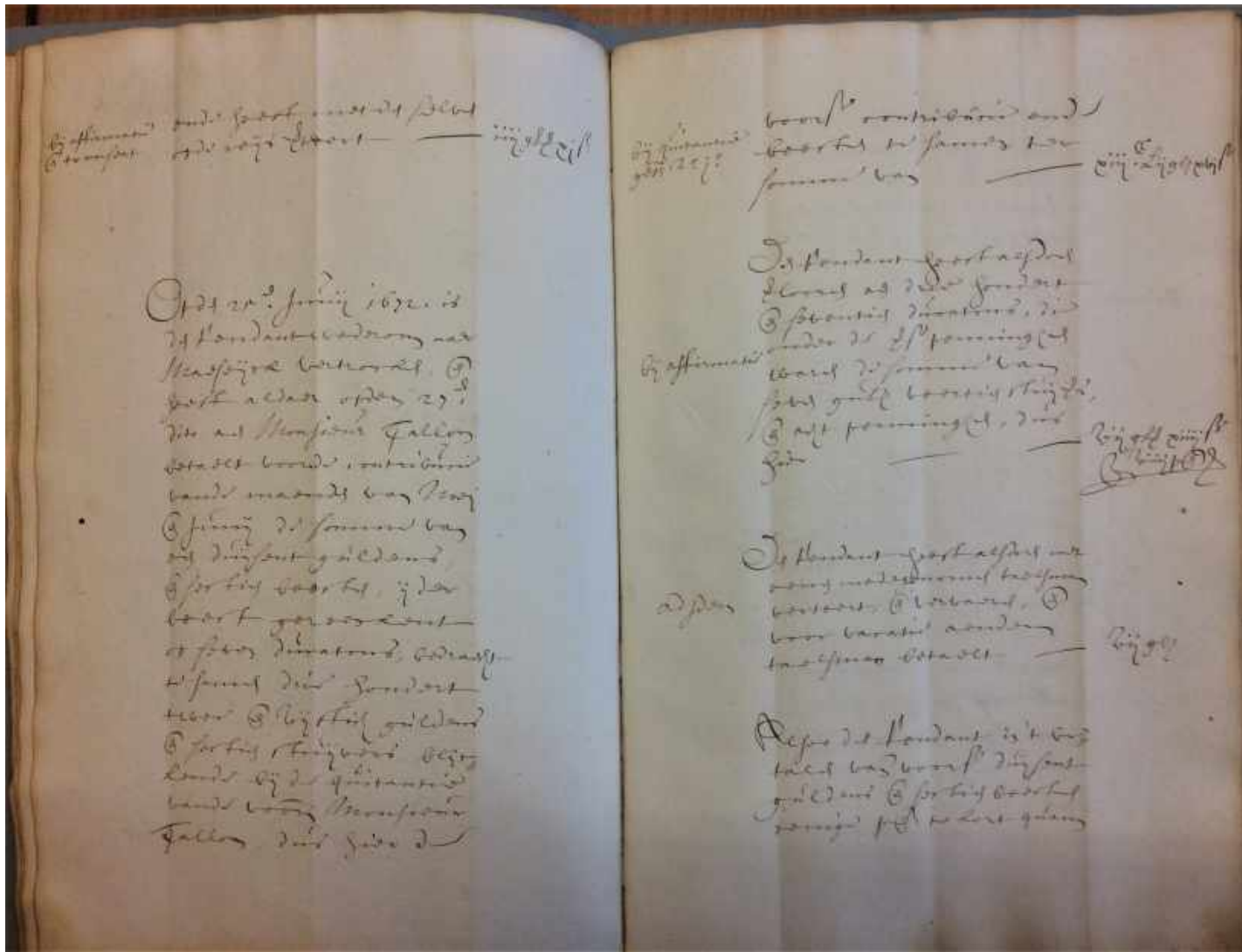
De 10 ^e d ^e 1672	De 23 ^e d ^e 1672	De 21 ^e d ^e 1672	De 9 ^e d ^e 1672	De 9 ^e d ^e 1672
De 10 ^e d ^e 1672	De 23 ^e d ^e 1672	De 21 ^e d ^e 1672	De 9 ^e d ^e 1672	De 9 ^e d ^e 1672
100-0	160-0	260-0	103-2	40-0
				643-0

Contributions de la ville de Berlicum

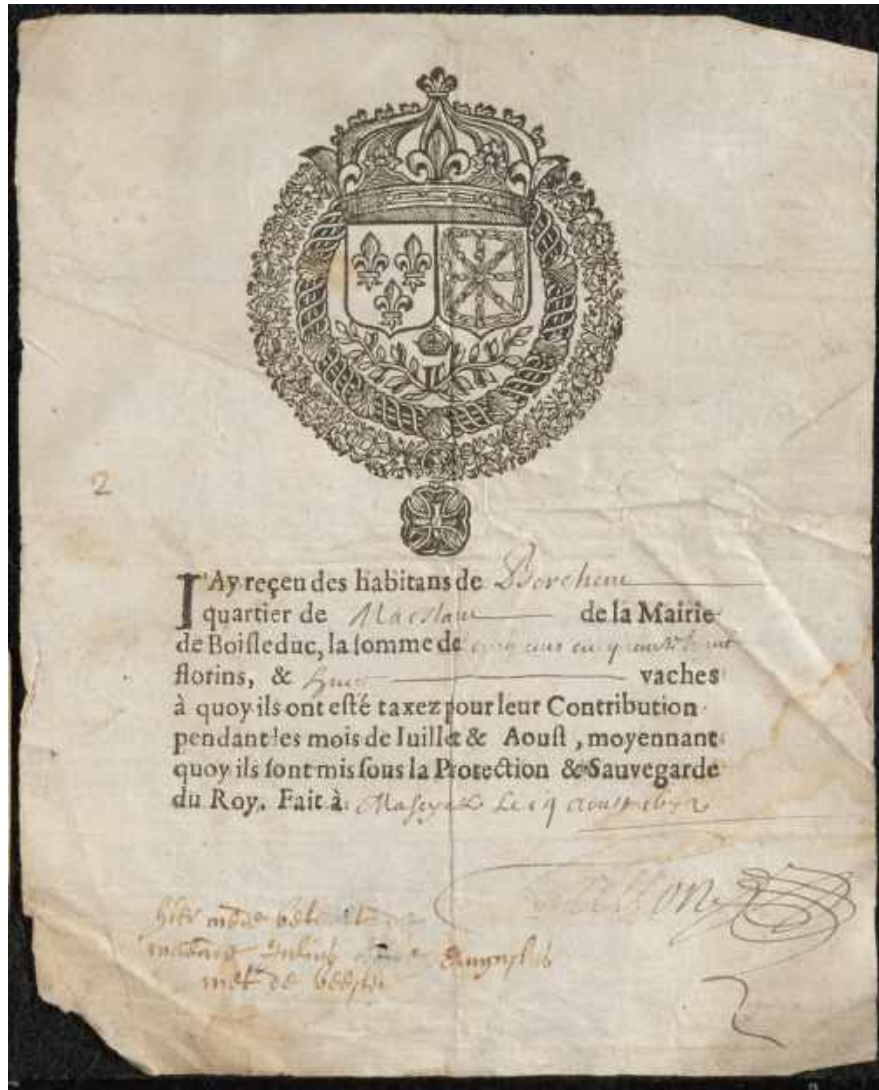
De 9 ^e d ^e 1672	De 23 ^e d ^e 1672	De 21 ^e d ^e 1672	De 9 ^e d ^e 1672	De 9 ^e d ^e 1672
De 9 ^e d ^e 1672	De 23 ^e d ^e 1672	De 21 ^e d ^e 1672	De 9 ^e d ^e 1672	De 9 ^e d ^e 1672
100-0	100-0	200-0	100-0	100-0
				600-0

De schepenen van Sint-Michielsgestel lenen bijna 10.600 gulden om de Fransen te kunnen betalen. In juni 1672 volgt een gevaarlijke tocht naar Maaseik, met de eerste 1000 gulden en voor 352 gulden aan runderen (=7 ducats per beest).

Ook Oss schrijft een lening uit: van maar liefst 20.000 gulden. Ook dat geld is voor de Fransen.

Ook het dorp Berghem draagt zijn steentje bij, eveneens in geld en in natura. De schepenen geven de twee borgemeesters vanwege hun extra inspanningen "in dese quade conjuncture van tijde" een bonus: zij mogen bovenop hun tractement 75 gulden verdelen!

Handwritten text in Dutch, likely a continuation of the document's content or a separate note. The text is written in a cursive script.

Itens alsmy wordy de
 d'ordynarysche, & gewon
 dienst, van de gewynst
 in dese quade conjuncture
 van tyd jndes oorlog
 godag dat volgeet den
 foud van bystentfoud
 75 gulden - - - - -

Blijkens de dorpsrekening heeft Maasdorp Lith - althans in 1673 – minder last van de Fransen. Wel schakelt het Hollandse leger Lithenaren in voor werkzaamheden bij Fort Sint-Andries. En soms wordt ook stro geleverd aan de Fransen (die Fort Crevecoeur hebben bezet). Maar de Lithenaren kunnen hun kosten wel declareren bij de dorpsborgemeesters!

Handwritten ledger page with four entries in Dutch. Each entry includes a name, a date, a description of work or supply, and a numerical amount in a columnar format.

Entry	Name	Date	Description	Amount
22	Willem Bauwip	ord.	van dat hij met de fegint naar andries is gegaen	1 - 4 - 0
23	Johan Cornelissen	ord.	van dat hij op andries gearbeitet heeft	3 - 3 - 0
24	Jan tenwisse	ord.	van dat hij op andries gearbeitet heeft	5 - 12
25	Cornelis Jansse Coppolaer	ord.	van stroen aende franses te woer	3 - 12

Lith en de andere naburige Maasdorpen hebben natuurlijk wel te maken met de nare gevolgen van de jarenlange inundaties rondom 's-Hertogenbosch, want hun polders staan onder water. Bovendien zijn bij Empel de Maasdijken doorgestoken, en het duurt jaren, voordat de gaten worden gedicht.

Resolutie
Waarby die van Empel ende
mercklyck ginnende sulley
solde op te maecten & 8 quart
van maeslant geordonneert
solis dactos te gunde
1679
1600

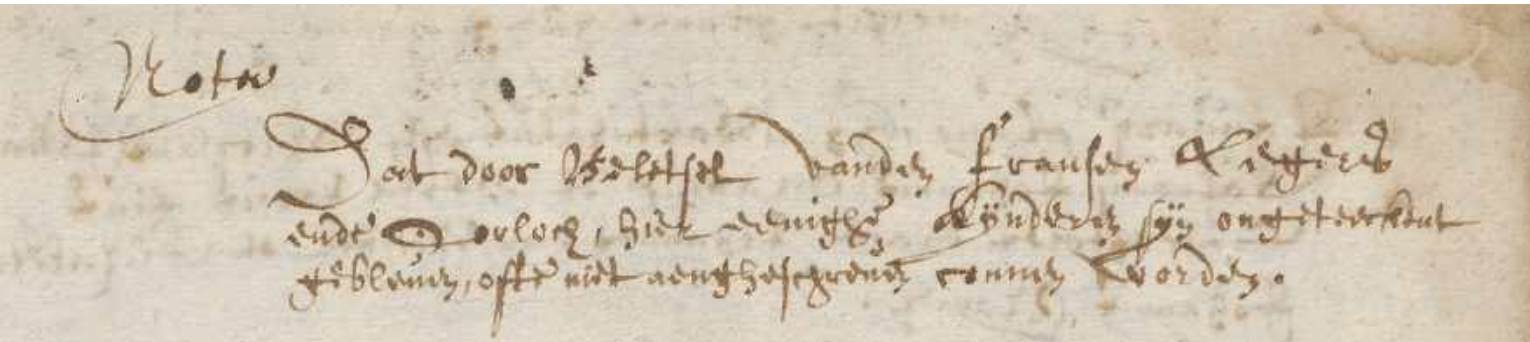
Resolutie
Van haer ed. mo. rad. k. end. al
drey maecten van quarter van
maeslant & 8 quart & maecten
van de d. end. end. Louwen
29 Junij 1694
1694

De aanwezigheid van het Franse leger in de regio kost menige inwoner het leven: in Geffen op 8 juli 1672 twee (van wie er een zichzelf per ongeluk doodschiet) en in Veghel op 26 juli een. Maar een volledige registratie van burgerdoden ontbreekt.....

Des 17^{en} Junij is overleden Gerrit Adriaensz van Amstel goet naderelates sijn
 sijn vrouwe met drie kinderen,
 Des 17^{en} Junij is overleden Jacob Suund van Cornelis Ambrosius van Amstel
 vader is moeder was in lede,
 Des selve dito is overleden Dirck Elck Willem Jans Molise goet naderelates
 sijn sijn vrouwe met drie kinderen,
 Des selve dito is overleden is Absentis vanden
 Lusten, end oversien Des Daege is Datum overleden

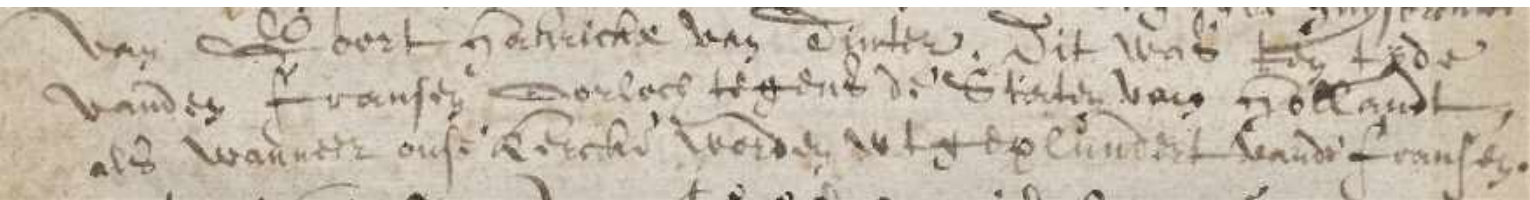
Arnoldus For Arnoldus, obijt, m. s. 20. Julij
 accepto, a francis praeconibus, 26. Julij
 For Henrici, obijt, 29. Julij, obijt, a
 francis accepto, cont. sup, et immectus.
 Communionem recipere non poterat, lingua
 traiecta globo. Vir mediae aetatis.

Uit notities van de Schaijkse pastoor in het doop- en begraafregister blijkt dat het een moeilijke tijd is voor zijn parochianen! Dat Schaijk behoort tot het neutrale Land van Ravenstein, maakt voor de Fransen niets uit.

Nota
Dat door beletsel vander Franfey Ruygheb
ende Oorlog, hier eenighe kinderen sijn ongeteekent
gebleven, ofte niet aengescreven connen worden.

*“Nota dat door beletsel van den Fransen legers
ende oorloch hier eenighe kinderen sijn
ongeteekent gebleven ofte niet aengeschreven
connen worden.”*

Van de doot gebrachte van Sinten. Dit was ten tijde
vander Franfey oorlog tegen de Staten van Hollandt
als wanneer onse kercke werden wtgeplundert van de
Fransen.

*“...Dit was ten tijde van den Fransen oorloch
tegens de Staten van Hollandt als wanneer
onse kercke werden wtgeplundert van de
Fransen.”*

OVERLEDEN KATHOLIEKEN IN REGIO OSS CA 1670 – 1676

(BRON: BHIC, DTB'S)

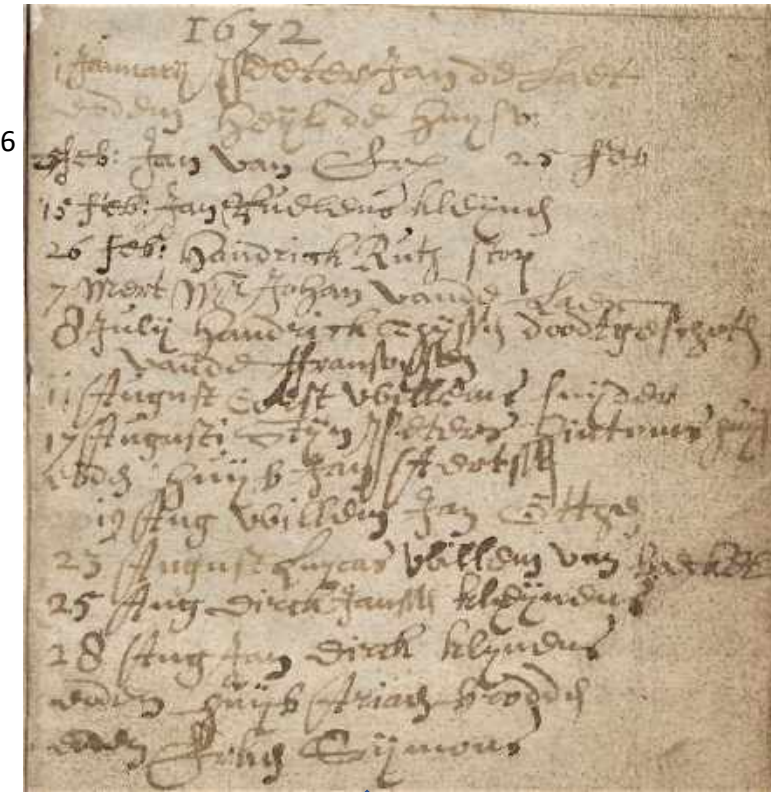
	1669	1670	1671	1672	1673	1674	1675	1676
Geffen: 1672 ca 700 inw	16	19	22	27	30	31	22	36
Heesch: 1672 ca 700 inw	?	?	?	43	14	17	13	21
Nistelrode & V'bosch: 1672 ca 1200 inw	12	14	14	42	25	17	13	81
Oss: 1672 ca 2000 inw	33	23	18	49	75	48	60	107
Ravenstein: 1672 ca 500 inw	?	3	2	10	10	22	14	<10
Schajjk: 1672 ca 1000 inw	11	8	10	37	14	14	7	26
Veghel: 1672 ca 1700 inw								64

Tijdens de zomermaanden van 1672 overlijden in de regio opvallend veel mensen. Ook doodgeschoten door de Fransen? Of een epidemie?

En hier en daar blijft het sterftecijfer in 1673 en 1674 onveranderd hoog.

Maar dat is nog niet alles, want kijk eens naar de cijfers over 1676, vooral in Oss, Veghel en Nistelrode....

Overigens zijn de hiernaast genoemde dorpen en stadjes in die tijd voor meer dan 90% katholiek, dus de cijfers geven wel degelijk een betrouwbaar beeld.

Overledenen Nistelrode

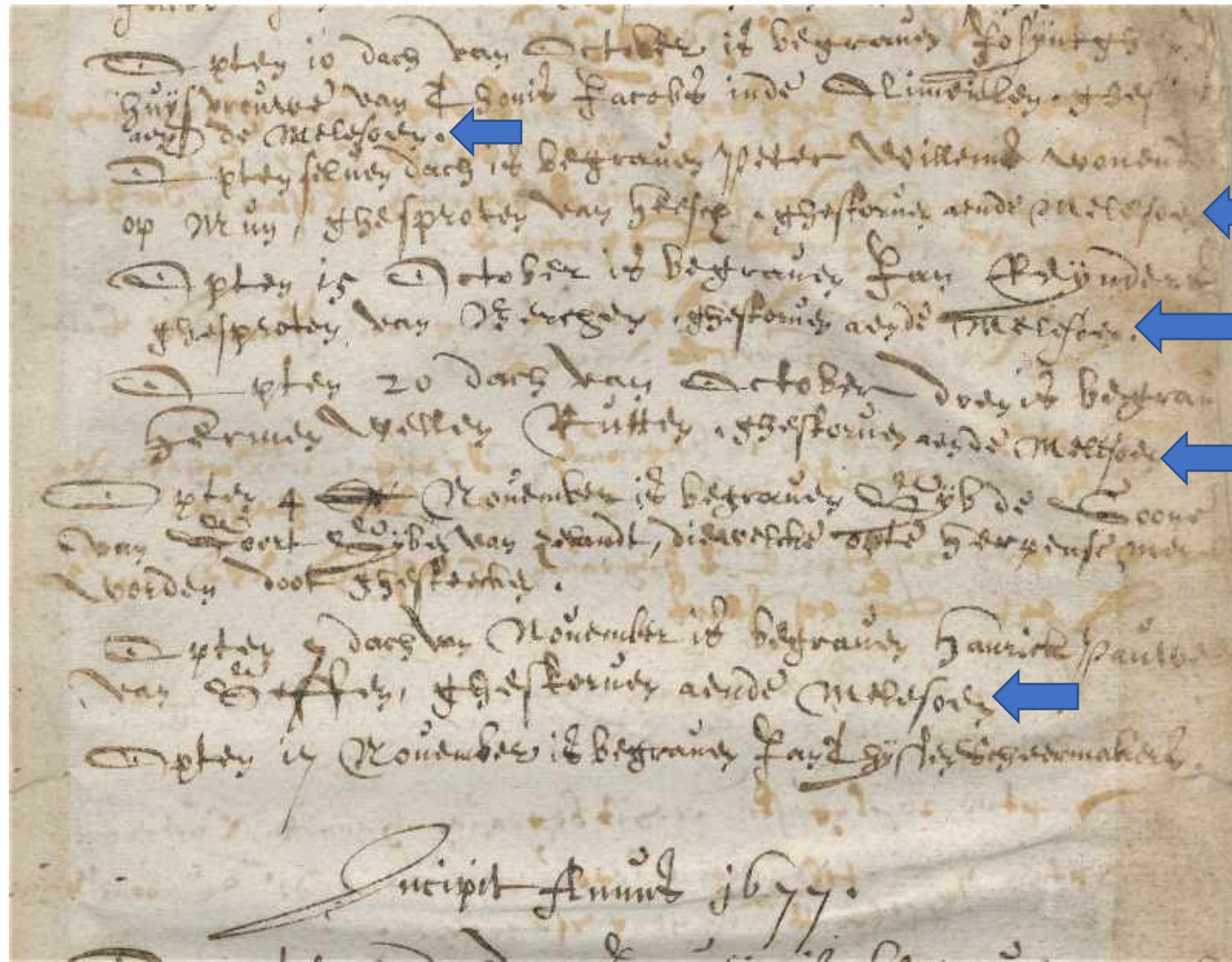
In Veghel, waar in 1676 64 parochianen overlijden, noteert de pastoor regelmatig de oorzaak: dysenterie!

quod accipit: n. m. s. p. 24
30. Agidius walteri wagemans, adolefcentis, obijt 24
7bris, m. s., dysenteria.
39. Martinus vrsi martini, vir robustus, obijt dysenteria,
25. 7bris, m. s. vicinis oratorij lvi.
40. Rutgerius adriani, Rouwmaeckis, obijt dysenteria, m. s.
25. 7bris. robustus vir: immixtus et amica Seculij.
41. Henricus vrsi walteri, virtuosus, et robustus, obijt m. s.
26. 7bris, de dysenteria.
Notetur: quod, dysenteria per totam
patriam, hoc tempore fudit grassata,
quam partem primam: qui, circa medium
augusti, ex castris Hollandorum, prope
traiectum ad Mosam Cuius fodere debui-
erant, fusu Principis Orangi: fuderant. r. d. f. i.
n. domum.
43. Elisabetha wiffel, de dysenteria, obijt, m. s. 26. 7bris =
t. d. b. s. femina prudens: unius prolis mater.
44. Marcellus antony, p. d. r. n. d. n. a. l. i. s., obijt dysenteria,
27. 7bris, m. s.
44. Henricus adriani, Purginagij, obijt m. s. de dysent. =
ria. vir modestus, et prudens, p. n. s.

De Veghelse pastoor is ook op de hoogte van de haard van de epidemie:

“...dat overal in ons land sprake was van dysenterie, die omstreeks midden augustus vanuit het legerkamp van de Hollanders nabij Maastricht is verspreid. Daar moesten ook inwoners van Veghel op bevel van de prins van Oranje graafwerkzaamheden verrichten, waarna zij naar huis zijn teruggekeerd.”

Ook in Schaijk overlijden in 1676 inwoners aan dysenterie. Alleen wordt die ziekte hier “melesoen” genoemd. Hoogstwaarschijnlijk zijn ook de hoge sterftcijfers van Oss, Nistelrode, Geffen en Heesch aan die ziekte toe te schrijven. En het ligt voor de hand de uitbraak van deze epidemie toe te schrijven aan de oorlogsomstandigheden.

The image shows a page from a handwritten manuscript, likely a medical or historical record, written in Dutch. The text is organized into several entries, each starting with a date and a location. Blue arrows point to specific words in the text, highlighting the term "melesoen" which is mentioned in the text as the name for dysentery in Schaijk. The entries are as follows:

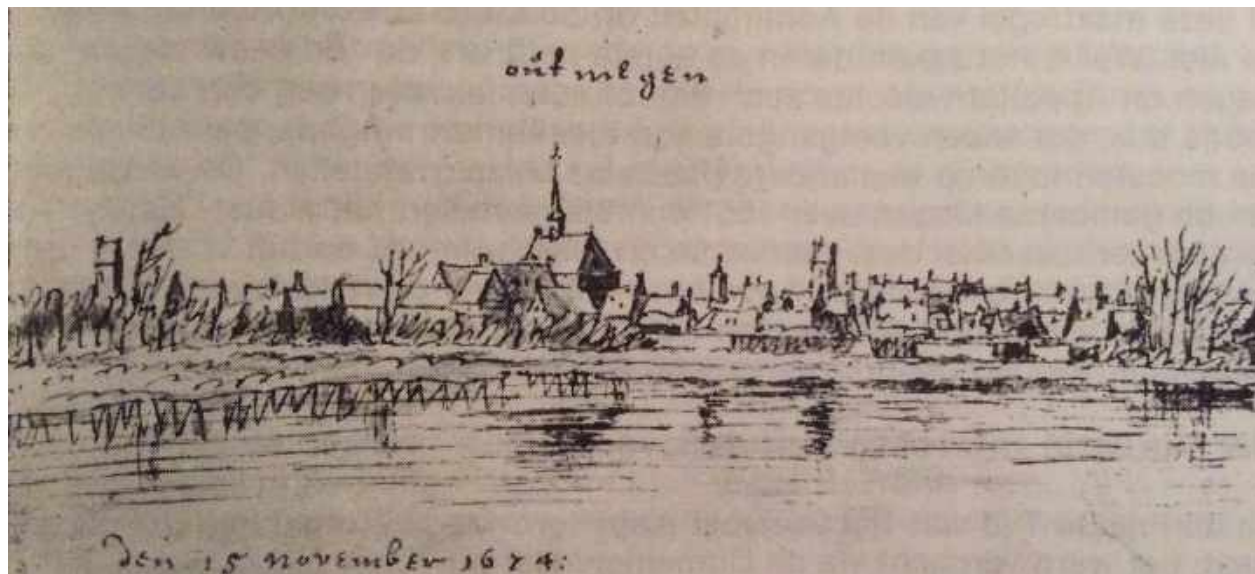
- Op den 10 daeg van October is begraenig Jochims
Gruyfreind van Leuven in de Almschulder, te Schaijk
van de melesoen. ←
- Op den 15 daeg van begraenig Jochims Willand wonden
op Meij, te Geffen van Geffen, te Geffen, te Geffen
te Geffen. ←
- Op den 15 October is begraenig Jan Polijnders
te Geffen van de Geffen, te Geffen, te Geffen. ←
- Op den 20 daeg van October is begraenig
Gerrit van Geffen, te Geffen, te Geffen. ←
- Op den 4 ~~van~~ Maendag is begraenig Jochims van Geffen
van Geffen, te Geffen, te Geffen, te Geffen.
Woeden ook te Geffen.
- Op den 5 daeg van Maendag is begraenig Gauride van Geffen
van Geffen, te Geffen, te Geffen, te Geffen. ←
- Op den 15 Maendag is begraenig Jan van Geffen, te Geffen.

Incipit Anni 1677.

Er zijn toch nog lichtpuntjes: de katholieken in de door de Fransen bezette plaatsen krijgen hun kerken terug (weliswaar maar voor 2 jaar: tot het vertrek van de Fransen). Ook komen enkele tekenaars met de Hollandse legereenheden mee. Zij brengen niet alleen de verwoestingen van de oorlog in beeld.....

Tweemaal Herpen (in het Land van Ravenstein) door Valentijn Klotz

Gezicht op Megen.....en op Ravenstein, beide van Valentijn Klotz

Het kasteel.....en de kerk van Veghel, ook van Klotz

Maar er wordt nog steeds gevochten. In 1674 zijn de krijgskansen gekeerd in het voordeel van de Hollanders, die in juli van dat jaar optrekken naar de vestingstad Grave. De belegering zal vier maanden duren.....

Hollandse soldaten, mogelijk bij Grave. (Klotz)

In de eerste herfstweken wordt de situatie binnen de muren van Grave steeds benarder: de voedselvoorraden raken op, dus de voedselprijzen stijgen enorm.

NB: 1 ducaton of zilveren rijder = 3 gulden of 60 stuivers. 1 schelling = 6 stuivers. Daglonen van 1 gulden waren zeldzaam!

Honger in de stadt.

Den negentienden begon men d'aerde te ondergraven / om op de buitenwerken van den vbandt te komen / ende mijnen te ontdekken / die aen 't kontrescharp waren gemaekt. De laetste noodt begon nu de stadt te treffen / gebrek van sommig voetsel de laetste quelling voor den belegerden. Men verkocht een hoen voor twee ducatonen: een pot Franse wijn voor een ducaton: een pont boter voor acht schellingen: een ey voor acht stuivers. Den twintighsten quamen d'onfen uit het quartier van den Kolonel Hundebeek met takkebossen en sakken vol aerde na de doodsijsdingen / by den vbandt op de Rabensteinsche dijk gemaekt / om daer een verblijfplaets te grijpen. Maer de Franssen speelden 'er onder met het geschut; en deden dertigh canadiers uithallen / en eenige bomben

Bron:

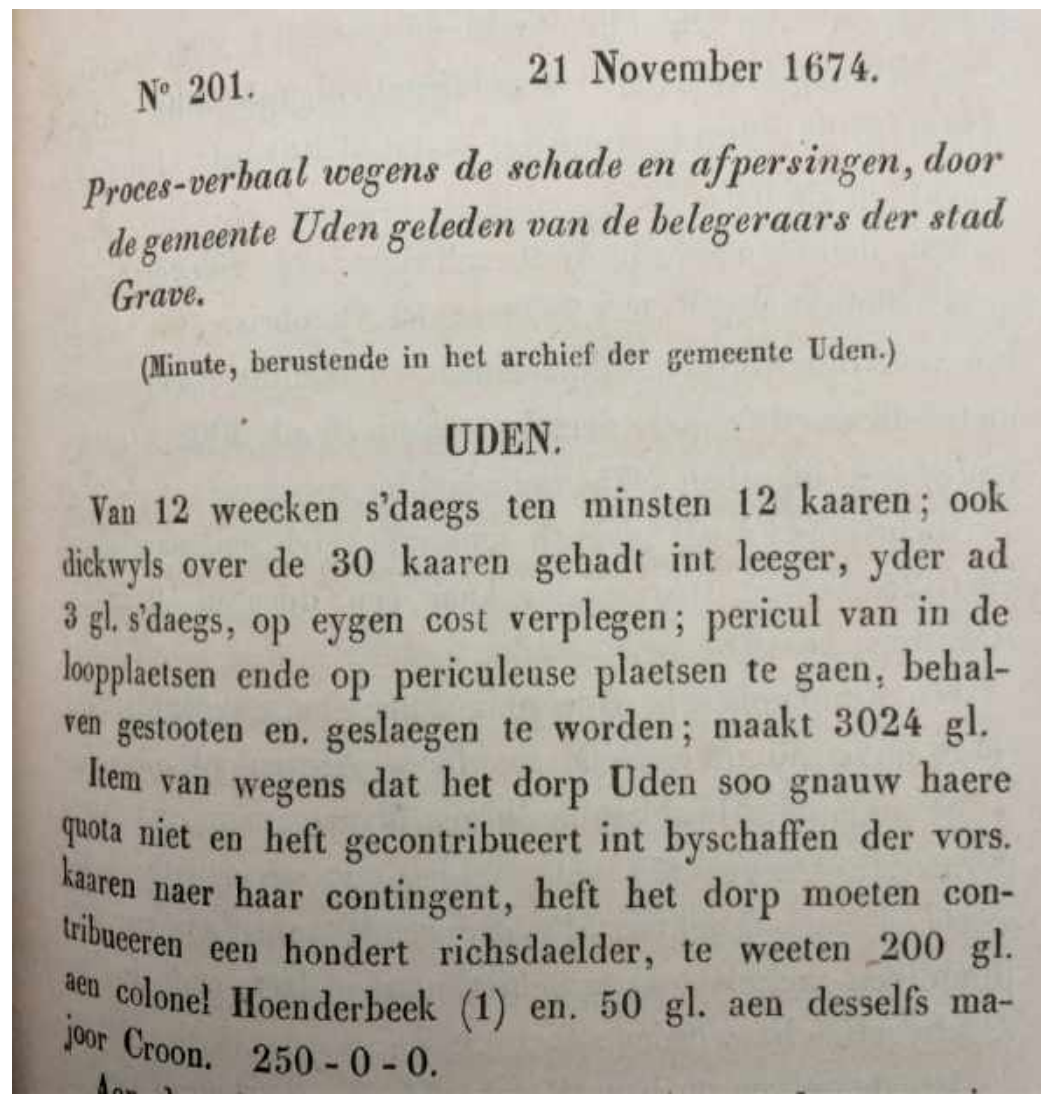
Na weken van bombardementen geven de Fransen zich over aan Prins Willem III en zijn leger. De tol is hoog: er sneuvelen ruim 1500 Fransen en een veelvoud van dat getal onder de belegeraars. Maar onbekend is het aantal burgerslachtoffers in en rondom de stad.

Valentijn Klotz legt de verwoesting van Grave vast

Ook de wijde omgeving van Grave ondervindt de gevolgen van het maandenlange beleg van Grave. Daarbij worden dorpen in het neutrale Land van Ravenstein niet gespaard zoals de aanhef van onderstaande "treurzang" uit Uden laat zien. Let wel: hier zijn de Hollanders de boosdoeners!

Bron: Hermans, Charters van het Land van Ravenstein

Tot zover ---- dank voor jullie aandacht !